

**Πολιτική Οικονομία/Political Economy, Επιθεώρηση
οικονομικών και κοινωνικών επιστημών, Τεύχος 7,
Φθινόπωρο 2000, σσ. 159, Εκδόσεις
Ελληνικά Γράμματα**

Στο έβδομο τεύχος της δίγλωσσης (ελληνικά-αγγλικά), εξαμηνιαίας επιθεώρησης οικονομικών και κοινωνικών επιστημών «Πολιτική Οικονομία/Political Economy» δημοσιεύονται άρθρα σχετικά με την ΟΝΕ, τις διεθνείς κινήσεις κεφαλαίων, τη μαρξιστική και τη νεορικαρδιανή οικονομική θεωρία.

Στο άρθρο «The European Monetary Union: Success or Failure?» ο Willi Semmler (Πανεπιστήμιο Μπήλεφελντ) αναλύει κριτικά την πορεία της οικονομικής-νομισματικής ολοκλήρωσης στον ευρωπαϊκό χώρο. Συγκεκριμένα, πραγματεύεται τη διαδικασία της μετάβασης από την Κοινή Αγορά στη Νομισματική Ένωση, την ακολουθούμενη οικονομική πολιτική (δημοσιονομική, νομισματική, συναλλαγματική), το ρόλο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, τις συνέπειες που απορρέουν από την εισαγωγή του Ευρώ, καθώς και τη θέση του στο διεθνές νομισματικό σύστημα, τις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή αγο-

ρά εργασίας, και, τέλος, τα ζητήματα που δημιουργούνται από την ανυπαρξία, ουσιαστικά, πολιτικής ένωσης και δημοσιονομικού φεντεραλισμού. Βάσει αυτών των πραγματεύσεων, ο Semmler εκτιμά ότι —αν και κατ' ανάγκην θα λάβουν χώρα ορισμένες αναπροσαρμογές στο θεσμικό της πλαίσιο— η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα εξελιχθεί μάλλον απρόσκοπτα.

Στο «Collective Bargaining in the European Monetary Union - A Theory of Optimum Wage Areas», ο Arne Heise (Πανεπιστήμιο Βιέννης) υποστηρίζει ότι στο παρόν στάδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, και ιδίως μετά την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος, η εύρυθμη λειτουργία του συστήματος εξαρτάται καθοριστικά από το συντονισμό-ρύθμιση των αγορών εργασίας και των συλλογικών συμβάσεων εργασίας σε υπερεθνικό επίπεδο. Αποδεικνύοντας, λοιπόν, ότι η «θεωρία περί άριστων νομισματικών περιοχών», η οποία βασικά ανα-

πτύχθηκε κατά πρώτον από τον R.A. Mundell (1961), δεν ανταποκρίνεται στην ανάλυση των τρεχουσών εξελίξεων (βλ. επίσης, Μαριόλης, Θ. - Σταμάτης, Γ., *ONE και Νεοφιλελεύθερη Πολιτική*, Αθήνα 1999, Ελλ. Γράμματα, σσ. 239-251, και *Η Εντός ONE Εποχή*, Αθήνα 2000, Στάχυ, σσ. 107-126), ο Heise συγκροτεί μια πρωτότυπη «θεωρία περί άριστων μισθιακών περιοχών» προκειμένου να προσδιορίσει τις προϋποθέσεις και τις δυνατότητες διαμόρφωσης ενός ευσταθούς και αποτελεσματικού συστήματος στον ευρωπαϊκό χώρο.

Εφαρμόζοντας τις λεγόμενες «τεχνικές συνολοκλήρωσης» των Engle - Granger και του Johansen, η Στέλλα Καραγιάννη (Πανεπιστήμιο Μακεδονίας), στο άρθρο της «International Capital Movement, Portfolio Diversification and Financial Crises», αναλύει οικονομετρικά τις διεθνείς κινήσεις κεφαλαίων ανάμεσα σε ορισμένες αναπτυσσόμενες (ΗΠΑ, Αγγλία, Ιαπωνία) και αναδυόμενες (Ελλάδα, Τουρκία, Πορτογαλία, Μεξικό, Κορέα) χρηματιστηριακές αγορές. Η έρευνα, η οποία καλύπτει τις χρονικές περιόδους πριν, κατά και μετά τη χρηματιστηριακή κρίση του Οκτωβρίου του 1987, δεν διαπιστώνει την ύπαρξη ισχυρής συσχέτισης ανάμεσα στις προαναφερθείσες δύο κατηγορίες αγορών. Συνάγεται, επομένως, ότι, πρώτον, η συνθήκη τακτικής της «διαφοροποίησης χαρτοφυλακίου» ανάμεσα σε αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες αγορές παραμένει αποτελεσματική (στοιχείο που φαίνεται ότι ερμηνεύει την έντονη διακύμανση και το βραχυχρόνιο χαρακτήρα των αποδόσεων που σημειώνονται, τα τελευταία έτη, στις αναδυόμενες αγορές), και, δεύτερον, η κρίση του Οκτωβρίου του 1987 μάλλον δεν οδήγησε σε μεταβολή των δομών αλληλεξάρτησης ανάμεσα σε αυτές τις υπό εξέταση χρηματιστηριακές αγορές.

Το Νοέμβριο του 1978 οι Johannes Hengstenberg και Margaret Fay έγραψαν ένα ιδιαίτερα σημαντικό άρθρο, το οποίο έφερε τον τίτλο «Joint Production and "Negative Values": The weakness of Steedman's attack on the Labour Theory of Value». Στα πλαίσια αυτού του άρθρου αποδεικνυόταν ότι η περιβόητη κριτική του Ian Steedman (1975, 1977) στην εργασιακή θεωρία της αξίας, σύμφωνα με την οποία είναι δυνατή η συνύπαρξη μη θετικής (θετικής) υπεραξίας και θετικού (μη θετικού) κέρδους, είναι εκ θεμελίων εσφαλμένη, διότι προϋποθέτει έναν από λογική και οικονομική άποψη απαράδεκτο ορισμό του μεγέθους της αξίας. Έναν ορισμό, συγκεκριμένα, που οδηγεί στον προσδιορισμό αρνητικών αξιών για ορισμένα από τα παραγόμενα εμπορεύματα! Παρά τις προσπάθειές τους, οι Hengstenberg και Fay δεν επέτυχαν τη δημοσίευση του άρθρου τους σε κάποιο —μαρξιστικής, έστω, κατεύθυνσης— αγγλόφωνο επιστημονικό περιοδικό. Έτσι, τελικά, το εν λόγω άρθρο δημοσιεύθηκε μόνον σε γερμανική μετάφραση στο περιοδικό «Hefte für Politische Ökonomie» (τ. 1, 1979, Göttingen), το οποίο διηύθυνε ο Γιώργος Σταμάτης (και οποίος εκείνο το διάστημα είχε, σε μια σειρά δημοσιεύσεών του, καταλήξει ανεξάρτητα σε μια παρόμοια ανασκευή της «κριτικής» του Steedman — βλ. σε ελλ. μτφ., Σταμάτης, Γ., *Συμβολή στην Κριτική της Νεοοικαρδιανής και Νεοκλασικής Θεωρίας*, Αθήνα 1992, Κριτική, σσ. 21-120, και *Ο Sraffa και η σχέση του με τον Ricardo και τον Marx*, Αθήνα 1992, Κριτική, σσ. 543-590). Στο παρόν τεύχος της «Πολιτικής Οικονομίας» δημοσιεύεται, λοιπόν, για πρώτη φορά το άρθρο των Hengstenberg - Fay στην αγγλική, καθώς επίσης και το συναφές, σύντομο άρθρο «Labour Values in Joint Production Systems» του Σπύρου Βασιλάκη (Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών),

στα πλαίσια του οποίου δίδεται, μέσω της λεγόμενης «δυϊκής θεωρίας» του Γραμμικού Προγραμματισμού, μια γενικότερη (σε σχέση με τους Hengstenberg - Fay και Σταμάτη) και πρωτότυπη απόδειξη του αδύνατου της ύπαρξης αρνητικών αξιών à la Steedman.

Το άρθρο «Το ασήμαντον και το εσφαλμένον του λεγόμενου Θεμελιώδους Μαξικού Θεωρήματος: θετική (μη θετική) υπεραξία με μη θετικά (θετικά) κέρδη» του Θεόδωρου Μαριόλη (Πάντειο Πανεπιστήμιο) ανατρέπει στο σύνολό τους τις παραδοσιακές αντιλήψεις γύρω από τη μαρξική θεωρία του κέρδους. Χωρίς να σχετίζεται με τις νεορικαρδιανές προσεγγίσεις τύπου Steedman, αποδεικνύει ότι η οριζόμενη ως ποσότητα εργασίας που έχει ενσωματωθεί στο υπερπροϊόν υπεραξία (παραδοσιακός ορισμός της υπεραξίας) και τα κέρδη είναι, στην πραγματικότητα και σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζεται από τη συντριπτική πλειοψηφία των μαρξιστών οικονομολόγων, εντελώς άσχετα μεταξύ τους μεγέθη. Αναπτύσσει, έτσι, εν συνεχεία έναν ορισμό του μεγέθους της αξίας (άρα και της υπεραξίας), ο οποίος δεν βασίζεται στην ποσότητα της ενσωματωμένης εργασίας αλλά —σε συμφωνία με τη μαρξική θεωρία στη γενική της γραμμή— στην ποσότητα της κοινωνικής, αφηρημένης εργασίας, και αποδεικνύει, τέλος, ότι τα κέρδη είναι —όχι η μορφή εμφάνισης της υπεραξίας αλλά— η υπεραξία. Ουσιαστικά, στο παρόν άρθρο (στις επιμέρους, πολλαπλές συνέπειες των πορισμάτων του δεν είναι δυνατόν να αναφερθούμε εδώ) ανασυνγκροτείται ο πυρήνας της μαρξικής θεωρίας της αξίας - υπεραξίας - χρήματος και καταδεικνύεται η εσωτερική συνοχή της, κατά τρόπο που κάθε νεοκλασική, νεορικαρδιανή και «μεταμαρξιστική» κριτική της καθίσταται άτοπη.

Στο «An Examination of the so-called

New Solution to the Transformation Problem» ο Γιώργος Σταμάτης (Πάντειο Πανεπιστήμιο) θεμελιώνει μια εμμενή και εξαιρετικά εύστοχη κριτική στη λεγόμενη «Νέα Προσέγγιση-Λύση» του προβλήματος του «μετασχηματισμού των αξιών σε τιμές» που έχει προταθεί από τους G. Duménil (1980) και D.K. Foley (1982). Εντοπίζοντας τις λογικές της αντιφάσεις και αναπτύσσοντας τις συνέπειές τους, ο Σταμάτης αποδεικνύει ότι η «Νέα Λύση» είναι απλώς εσφαλμένη και, επιπλέον, ότι εάν την απαλλάξει κανείς από τις αντιφάσεις της, τότε μετατρέπεται σε μια ειδική —αλλά μη έχουσα οικονομικό νόημα— εκδοχή της σχετικής λύσης που έχει δοθεί από τον ίδιο (βλ. Σταμάτης, Γ., *Η θεωρία της αξίας και της υπεραξίας*, Αθήνα 1998, Ελληνικά Γράμματα) και, ανεξάρτητα, από τον Θ. Μαριόλη (βλ. *Πολιτική Οικονομία*, τ. 3 [1998], σσ. 41-88 και *Ουτοπία*, τ. 28 [1998], σσ. 205-215).

Στο «Abstract of the doctoral thesis: The role of Money in Linear Production Systems» ο Κώστας Γόγολος συνοψίζει τα βασικά αποτελέσματα της διδακτορικής του διατριβής (Μάιος 2000, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης). Στα πλαίσια αυτής της σημαντικής (και δεν έχουμε κατά νου μόνον τα ελληνικά δεδομένα) διατριβής αναλύονται και ερμηνεύονται οι εγγενείς αντιφάσεις της νεορικαρδιανής (και κατά δεύτερο λόγο, της νεοκλασικής) θεωρίας των τιμών, του κεφαλαίου και της κατανομής του εισοδήματος. Αποδεικνύεται, λοιπόν, ότι η ορθόδοξη θεωρία, στο βαθμό που —συντεπεία του εννοιολογικού και αναλυτικού της πλαισίου— αδυνατεί να απεικονίσει το χρήμα στα επιμέρους υποδείγματά της, δεν είναι σε θέση να πραγματευθεί επαρκώς τις στον πραγματικό οικονομικό κόσμο υφιστάμενες σχέσεις ανάμεσα στους μισθούς, τις τιμές, τα κέρδη

και την τεχνολογική μεταβολή. Πόρισμα, το οποίο δεν παραπέμπει στην περαιτέρω διεύρυνση των ορθόδοξων υποδειγμάτων αλλά μάλλον στην αναγκαιότητα επιστροφής στις Αρχές της μαρξικής θεωρίας της αξίας - υπεραξίας - χρήματος.

Τέλος, στο παρόν τεύχος της «Πολιτικής Οικονομίας» δημοσιεύεται, για πρώτη φορά, απ' ό,τι γνωρίζουμε, στην αγγλική (σε μετάφραση του Αλέκου Τσίτσοβιτς), το περίφημο άρθρο του John von Neumann «Über ein ökonomisches Gleichungssystem und eine Verallgemeinerung des Brouwerschen Fixpunktsatzes» (A set of Economic Equations and a Generalisation of Brouwer's Fixed Point Theorem), *Ergebnisse eines mathematischen Kolloquiums*, Helt 8 (1935-1936), pp. 73-83. Όπως είναι γνωστό, το εν λόγω άρθρο του J.v. Neumann μελετήθηκε ευρύτερα μόνον έπειτα από τη δημοσίευση μιας αγγλικής εκδοχής του στο περ. «Economic Journal», Vol. 13 (1945/46), pp. 1-9 (σε ελλ. μτφ. του Κώστα Σιδηρόπουλου στο περ. «Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας», τ. 8 [1991], σσ. 5-18). Επειδή, όμως, η αγγλική εκδοχή διαφέρει σε ορισμένα σημεία από το αρχικό κείμενο του 1935-6, η παρούσα δημοσίευση δίνει την ευκαιρία σε όποιον, φυ-

σικά, δεν διαβάξει γερμανικά να αποκτήσει μια ολοκληρωμένη θεώρηση των ορίων αυτής της πρωτοπόρας συμβολής στη μαθηματική και την οικονομική επιστήμη (βλ. επίσης, Σταμάτης, Γ., *Κείμενα Οικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής*, τόμος 4 [1996], σσ. 205-307, τόμος 5 [1997], σσ. 11-214, Αθήνα, Κριτική, και του ιδίου, «John von Neumann's Model of General Equilibrium», *The Indian Economic Journal*, Vol. 45 [1997-98], pp. 71-86).

Σε μια περίοδο που η ανάπτυξη της καθαρής επιστημονικής έρευνας, του «θεωρητικά ανεπιφύλακτου πνεύματος» όπως γράφει ο F. Engels στις τελευταίες σελίδες του «Λουδοβίκου Φόνερχμπαχ», συναντάει αλλεπάλληλα εμπόδια, η «Πολιτική Οικονομία» προάγει μια συζήτηση συγκεκριμένων αντιθέσεων και θέσεων πάνω στις οικονομικές και, γενικότερα, τις κοινωνικές επιστήμες. Μολονότι ο αντίκτυπος και οι συνέπειές της δεν είναι ακόμα δυνατόν να προσδιορισθούν με ακρίβεια, είναι βέβαιο ότι στην εξέλιξή της δεν πρόκειται να την αγνοήσει κανένας καλόπιστος αναγνώστης.

Γιώργος Αντωνίου